

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ УКРАЇНИ

БІЛІЧЕНКО Олександр,
кандидат економічних наук, доцент

bilichenko77@ukr.net

КРИЖОВА Вікторія,
здобувачка вищої освіти обліково-фінансового факультету,
Миколаївський національний аграрний університет,
м. Миколаїв, Україна

Анотація: Розглянуто вплив інтелектуального капіталу на економіку України. Досліджено зміни складових інтелектуального капіталу в умовах військової агресії росії. Передбачено повоєнний розвиток економіки України із урахуванням ресурсозабезпечення країни.

Ключові слова: людський капітал, структурний капітал, споживчий капітал, деювеналізація, військова агресія, економіка, розвиток.

Розвиток суспільства пов'язаний із забезпеченням факторами виробництва і ефективним їх використанням. Головним (не випадково у перекладі з латинської мови) фактором виробництва є капітал. У процесі економічної діяльності капітал створює додану вартість. Еволюційні зміни суспільно-економічних формацій дали змогу накопичити значний емпіричний матеріал, що пов'язаний з економічною категорією «капітал». В умовах сьогодення особливого значення набуває дослідження інтелектуального капіталу країни.

У сучасному світі інтелектуальний капітал стає ключовим ресурсом для підприємств у досягненні конкурентних переваг. Цей ресурс включає в себе знання, ідеї, навички, інновації та надає можливість суб'єктам господарювання адаптуватися до швидкозмінного економічного середовища. Підприємства, які ефективно використовують свій інтелектуальний капітал, здатні швидше реагувати на ринкові виклики, розвивати нові продукти та послуги, підвищувати продуктивність, підтримувати стійкі конкурентні переваги. Залучення висококваліфікованих працівників, створення сприятливого середовища для творчості та інновацій, а також упровадження ефективних систем управління знаннями стають критичними елементами стратегії успіху для багатьох підприємств.

Особливо важливою умовою ефективного розвитку підприємств є їх спроможність адаптуватися до новацій. У такому контексті інтелектуальний капітал стає джерелом інновацій та технологічного прогресу, визначаючи траєкторію подальшого розвитку бізнесу та галузей у цілому. Інновації включають в себе впровадження новаторських ідей, продуктів або технологічних процесів. Здатність до постійних інновацій є ключовою потребою для пристосування до змін в економічному середовищі. Такий підхід дозволяє підприємствам не лише утримувати свої позиції на ринку, але й активно формувати його, будучи лідерами у впровадженні новацій та стратегій сталого розвитку.

Інтелектуальний капітал пов'язаний з соціально-економічною категорією «людський капітал». Процес формування інтелектуального капіталу будь-якої країни складний і тривалий та вимагає значних інвестиційних витрат. Інтелектуальний капітал – це невід'ємний елемент людського потенціалу, який забезпечує успіх у будь-якій сфері діяльності. Він включає в себе природні та набуті здібності, знання, навички та досвід. Інтелектуальний капітал є важливим фактором економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності [1]. Інтелектуальний капітал включає в себе такі основні його складові:

- людський (когнітарний) капітал;
- структурний (організаційний) капітал;
- споживчий капітал (інтерфейсний) капітал.

Людський капітал – це сукупність знань, навичок, досвіду та творчого потенціалу людей в організації або суспільстві. З початком повномасштабного вторгнення росії до України зміст цієї статті став ключовим для розуміння ситуації. Людський капітал стає важливою складовою для забезпечення безпеки та розвитку країни. Навички військового персоналу, стратегічне мислення та здатність адаптуватися до змін є чинниками людського капіталу у сучасних умовах. У воєнний період, важливість людського капіталу поширюється на

моральні цінності, адже військові медики, психологи та волонтери сприяють підтримці людського капіталу [2].

Активні громадяни постійно допомагають у різних аспектах, включаючи трудовий внесок та цифрові послуги. Зміна цінностей також вплинула на взаємодію з інформацією та створила потужну ІТ-армію для нейтралізації ворожих дій у кіберпросторі.

Не менш важливою складовою людського капіталу є культура, що виступає як платформа для розвитку та вираження інтелектуального потенціалу. Заохочення творчості та інтелектуального вираження через мистецтво та інші культурні прояви сприяє розкриттю потенціалу індивідів. Підвищення національної самоідентифікації підтверджується опитуванням агентства «Рейтинг», згідно якого 92% респондентів визнають себе українцями. Війна змусила громадян переосмислити своє минуле та значення української мови, спонукала до зміни цінностей. Таким чином, українці виявили високий рівень свідомості та готовності працювати на благо своєї країни [3].

За даними Міжнародної організації міграції станом на травень 2022 р., 13,7 млн українців були переміщені, з них 5,7 млн осіб залишили країну. Відтік молоді з України загрожує втратою близько 40% здобувачів освіти. Частина їх зможе адаптуватися та відновитися за кордоном, змінюючи соціальну структуру та покращуючи статево-віковий склад інших країн. Будуть і такі, що назавжди залишаться за кордоном, з часом отримавши відповідне громадянство. Це втрачений людський капітал України.

Структурний капітал – це комплекс програмних засобів, баз даних, організаційної структури, патентів, товарних знаків та інших організаційних механізмів, які забезпечують ефективність праці та функціонування підприємства [4].

Основними із викликів, із якими зіштовхнулися підприємства, стало забезпечення виконання працівниками своїх функціональних обов'язків в умовах ризиків ракетних обстрілів, можливих відключень електроенергії та ін., створення безпечного робочого простору, гарантія належних умов праці,

зменшення кількості кваліфікованої робочої сили, яка поповнила лави Збройних сил України. Під час війни Україна активно використовує структурний капітал для оборони та забезпечення функціонування економіки. Наприклад, отримавши ліцензії на зброю від США та Німеччини, країна покращила захист від російських атак. Крім того, використання патентів на технології виробництва безпілотних апаратів і ракет, дозволяє Україні підвищити свій оборонний потенціал, а у майбутньому, створивши власні високотехнологічні продукти, знайти свою нішу у міжнародній торгівлі.

Для визначення місця України в міжнародній торгівлі завдяки ефективному використанню інтелектуального капіталу, можна використати теорію Хекшера–Оліна. Підхід, що був запропонований шведським економістом Елі Хекшером і його учнем Бертилем Оліном у 20–30 роках минулого століття на той момент сформував нову теорію міжрегіональної і міжнародної торгівлі. Відмінності, що виникають у відносних витратах між різними країнами, пояснюються головним чином різними пропорціями використання факторів виробництва та нерівномірністю відносного забезпечення країн факторами виробництва. Наразі, і на цьому постійно загострюють увагу, Україна має високий рівень осіб із вищою освітою та потенціал інтелектуального капіталу. Але, спостерігається стійка тенденція до скорочення цих показників. Згідно з теорією Хекшера–Оліна, Україна стикнеться, хоча і в прихованому вигляді, із ситуацією експорту надлишкових факторів виробництва та імпорту дефіцитних факторів. Враховуючи об'єкт нашого дослідження мова йде про подальший відтік інтелектуального капіталу і експорт продуктів, пов'язаних із когнітарним, організаційним та інтерфейсним капіталом. Але запропоновані прогнози були б спрощеними і поверхневими без врахування Парадоксу Леонт'єва. Заради історичної справедливості зауважимо, що всесвітньо відомий економіст Василь Леонт'єв, який народився в російській імперії, в 1922 році емігрував до США. У середині 50-х років на основі статистичного матеріалу він зробив парадоксальні висновки щодо теорії Хекшера–Оліна. Так, у перші роки після другої світової війни у США капітал

був відносно надлишковим фактором виробництва, при порівняно високому рівні заробітної плати. Проте в американському експорті переважали відносно трудомісткі товари, а імпорт був представлений капіталомісткими товарами. Подальші наукові дослідження у цій царині збагатили теорію міжнародної торгівлі додатковими напрацюваннями та висновками. По-перше, подібні тенденції мали місце, окрім США, в економіці Індії та Японії. По-друге, неоднорідність людського капіталу спричиняла зростання експорту продукції, виробництво якої вимагало наявності висококваліфікованої робочої сили, тобто інтелектуального капіталу. По-третє, на розвиток міжнародної торгівлі суттєво вплинули наявні природні ресурси, у тому числі відносно надлишкові, що визначали структуру зовнішньої торгівлі. І по-четверте, впродовж років сформувалася певна спеціалізація країн у міжнародній торгівлі. Уряд, використовуючи політику протекціонізму, створював умови для розвитку певних галузей економіки.

Споживчий капітал – це нематеріальні активи, які пов'язані зі споживанням. Споживчий капітал відіграє важливу роль у житті людей, оскільки він дозволяє їм отримувати доступ до товарів та послуг, які їм необхідні для життя.

Війна в Україні завдала істотного удару роздрібній та оптовій торгівлі. Ринок суттєво просів через міграцію населення, бойові дії та падіння доходів. Однак ритейл поступово оговтується. Найбільше скоротились продажі товарів для будівництва, ремонту та облаштування житла. У березні 2022 року вони впали на 57-66%. У квітні-травні падіння сповільнилося до 15-20%. Продажі продуктів харчування, навпаки, зростали. У березні-квітні вони були майже у 2,5 рази більшими, ніж за період минулого року [5].

Виникли і глобальні проблеми з логістикою. Транспортування товарів Чорним морем ускладнилися через мінування та ймовірність обстрілів. Виклики постали і перед водіями вантажних автомобілів, через закриття проїзду пунктами митного пропуску Польщі та Словаччини як з боку України, так і в зворотній бік.

В умовах війни інтелектуальний капітал України зазнав значних змін. Експерти виділяють такі дві важливі тенденції, як: деювеналізація, яка проявляється у стрімкому зменшенні кількості молоді; міграція людського капіталу, оскільки військові дії спричинили значне переміщення людей. І мова йде не лише про внутрішнє переміщення з районів ведення бойових дій або тимчасово окупованих територій. Критичного розміру набув виїзд працездатної молоді за межі України. При цьому необхідно усвідомлювати, що частина переміщених та тих хто виїхав вже ніколи не повернуться на місця свого довоєнного проживання.

Як показує історія, всі війни рано чи пізно закінчуються. Тож вже сьогодні необхідно готуватися до післявоєнного відновлення країни та входження України до Європейського союзу. Україна володіє значним ресурсним потенціалом, а в умовах інноваційного розвитку економіки ресурсом що здатний створити у перспективі значну додану вартість виступає інтелектуальний капітал. Гармонійний розвиток його складових (людський, структурний і споживчий) стане поштовхом до інноваційного розвитку економіки України. Резервом післявоєнного відновлення мають стати галузі виробництва в основі яких ключовим фактором є інтелектуальний капітал.

Література:

1. Грішнова О.А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/32608909.pdf> (дата звернення 28.11.2022).
2. Важливість розвитку людського капіталу у сучасному світі. URL : <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-yakoyu-maye-buty-strategiya-ukrayiny/> (дата звернення 28.11.2022).
3. Залознова Ю. С., Азьмук Н. В. Людський капітал України в умовах війни: втрати та здобутки. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1312/1>

[266&ved=2ahUKEwjmxjXjxOaCAxXSRPEDHRKKB9QQFnoECAsQAQ&u](https://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3288)
[sg=AOvVaw2WqofWDV4mKDioCBKH6B8](https://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3288) (дата звернення 28.11.2023).

4. Інтелектуальний капітал: сутність та методи оцінки. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3288> (дата звернення 28.11.2023).
5. Від консерв до електроскутерів: як змінювався споживчий попит українців під час війни. URL : https://lb.ua/society/2022/07/11/522787_vid_konserv_elektroskuteriv_yak.htm (дата звернення 28.11.2023).

Abstract: The influence of intellectual capital on the economy of Ukraine is considered. Changes in the components of intellectual capital in the context of Russian military aggression are investigated. The post-war development of Ukraine's economy is envisaged taking into account the country's resource supply.

Keywords: human capital, structural capital, consumer capital, de-evaluation, military aggression, economy, development.

МИКОЛАЇВСЬКІ МОСТИ – ВАЖЛИВІ КОМУНІКАЦІЇ ТА СИМВОЛИ МІСТА

БЕРЕЗОВСЬКА Тетяна,
канд. іст .наук, доцент,
доцент кафедри українознавства
Миколаївського національного аграрного університету
м. Миколаїв, Україна

Анотація: Розглянуто історію створення Інгульського та Варварівського мостів у місті Миколаєві.

Ключові слова: будівництво, мости, переправа, понтони

Миколаїв, обласний центр Миколаївської області та адміністративний центр Миколаївського району розташований у гирлі річок Південний Буг та Інгул, за 65 кілометрів від Чорного моря. Оточений водою з обох боків, Миколаїв в перші роки свого існування не мав мостів і відповідно засобів комунікації. Це не лише ускладнювало суходольний зв'язок з сусідніми губерніями, але й негативно відбивалось на розвитку торгівлі та промисловості. Понтонні переправи не могли справитися з вантажним перевезенням. Тому